

סיפור חייו - נעמי (זנדר) זהר

"...מי מאיתנו יישאר
מי מאיתנו יספר..."

אני נעמי, מקדישה סרט זה לבני משפחתי
שנספו בשואה. בתקופת השלטון הנאצי
שאלתי את עצמי לא פעם מי מאיתנו יישאר,
מי מאיתנו יספר?
היום, אני זו שמספרת את קורות משפחתי
למענכם ולמען הדורות הבאים:

נולדתי ב-1920 לאמי, שרה קריסל לבית
גוטמן ולאבי, משה בן זאב זנדר.
קראו לי זיסל, שפירושו באידיש "מתוקה".
גרנו בעיר צ'נסטחוב ברחוב יוסלאביצ'ה 11.
האוכלוסייה היהודית בעיר מנתה אז 30,000
נפש.

היינו משפחה דתית- חסידית. משפחתנו
השתייכה לחסידות "רדומסק". אבי היה
שוחט, בודק, מוחל ושליח ציבור, ואמי הייתה
עקרת בית. היו לי שישה אחים: זאב- יהודה,
דוד, יצחק, חיים, שמריהו- הירש ויעקב.
כל אחיי למדו בישיבות. אני הייתי היחידה
ממשפחתי שלמדה בב"ס כללי-פולני. בנוסף
לכך, למדתי בב"ס דתי לבנות- "בית יעקב".
תקופת הילדות שלי הייתה מאושרת. אהבתי
היסטוריה, לקרוא ספרים והשתייכתי לתנועת
נוער יהודית "בנות אגודת ישראל".

בראשון לספטמבר 1939 פלשו הגרמנים לפולין
והנחיתו על היהודים גזרות רבות וקשות.
הם שללו את חופש התנועה, פיטרו יהודים
ממשרותיהם, גירשו אותם מבתיהם והחרימו
מצרכי מזון לטובת הצבא הגרמני. חל איסור
על התכנסות של יותר משלושה איש. כמו כן
נסגרו גנים, בתי ספר וישיבות.
נאלצנו ללבוש סרט לבן עבה עם מגן דוד כחול,
כדי שיכולו לזהות שאנחנו יהודים, אפילו
מרחוק.
היהודים צוו לתת את כל כלי הנשק והסכינים
שהיו ברשותם.

אבי, שהיה שוחט, נאלץ למסור את הסכינים שהיו ברשותו- כלי העבודה שלו. למרות האיסור, הצליח אבי להסתיר שני סכינים בתוך בור באדמה. באחד הימים ביקשו מאבי לשחוט פרה, והדבר היה כרוך בסכנה של חירוף נפשות. כדי להתגבר על האיסור, אבי בחר בי לשאת את הסכין כשהוא מוחבא על גופי. אני, שהייתי בלונדינית ונראיתי כגויה, הלכתי ראשונה ואחרי, כאילו ללא כל קשר, הלך אבי עד שהגענו למקום המיועד.

בקיץ 1941 יצאה גרמניה למלחמה נגד רוסיה. מודעות גדולות הופצו וקראו ליהודים למסור את כל בגדיהם החמים, שמיכות ופרוות. אבי החביא את השטריימל שלו במסתור בקיר הבית, ולימים אחי יצחק הביא אותו ארצה. הגרמנים ריכזו את היהודים מהפרברים ומהכפרים לאזור הגטו שבעיר. אנחנו נשארו בביתנו כי הבית שלנו היה בתחום הגטו. נאלצנו לחיות בדוחק ביחד עם עוד כמה משפחות. תנאי התברואה היו קשים וגרמו למחלות רבות. בן אחי, שהיה תינוק וגר יחד איתנו, חלה ונפטר.

ביום כיפור 1942 רצה אבי בכל מאודו לערוך תפילה בציבור. לעת ערב, טרם תפילת "כל נדריי", שם אבי את ידיו על ראשינו ובירך אותנו בקול חנוק מבכי.

אחר כך התכנסו בביתנו מספר מניינים שהתעלמו מהסכנה שבהתכנסות. התפילות נאמרו בשקט והיו מלוות באנחות בכי. למחרת, בשעות אחר הצהריים שלקראת שעת נעילה, הוחלט שהפעם מוותרים על התקיעה בשופר.

נדע לנו שקבוצות של אוקראינים פשטו בעיר. הנוכחים הספיקו להתפלל "בשנה הבאה בירושלים..." ואז עלו לדירה שוטרים יהודיים שהאיצו בהם להתפזר.

גם אלינו הגיעו הפורעים. בהתחלה לקחו את אמי. אבי ניסה לדבר ולשכנע שיוותרו לה, ואז נלקח גם הוא. איתם נלקחו גם שני אחי הבוגרים, נשותיהם וילדיהם, ושני אחי הצעירים ממני. כולם הובלו לטרבלינקה אל מותם.

יצחק, חיים ואני נלקחנו לעבודה. תפקידנו היה לאסוף ציוד ובגדים שהשאירו היהודים בבתיהם. לאחר תקופה קצרה הוכנסנו למחנה הכפיה בשם "האסאג" ששימש כבית חרושת לתחמושת.

מפעל גרמני זה ייצר ושיפר תחמושת. אני עסקתי בחידוש של קלעי רובת. התנאים היו קשים: קור, רעב, חולי, והיה ברור שמי שלא יגיע למסדר ייצא במשלוח הבא.

הייתה שם משגיחה קפדנית, ופעמים רבות חטפו העובדים מכות עד מוות. באותה תקופה, החלו הגרמנים להרוס את הגטו בעיר על יושביו ושלחו את מי שנותר שם לטרבלינקה.

לקראת סוף שנת 1944, שמענו שהצבא הגרמני נחל הפסדים במלחמתו ברוסיה ושהחיללים הרוסיים מתקרבים לעיר. הגרמנים רצו לשלוח גם אותנו למחנות ההשמדה. הם הצליחו לשלוח כשליש מהעובדים לצעדת המוות. גם אחי הצעיר, חיים, נלקח לצעדת המוות לכיוון גרמניה. ניסיתי לתת לו פרוסת לחם אך הוא סירב. אחי, חיים, מת בצעדת המוות הזו ונותרתי אני, אחי יצחק ורעייתו לאה.

בינואר 1945 שוחררנו על ידי הצבא הרוסי-הצבא האדום. הנה בא הרגע לו ציפינו וראינו את תבוסתו של הצבא הגרמני. חודשיים לאחר השחרור נשלחתי להכשרה שהוקמה בעיר קלצה. בהכשרה שנקראה "קיבוץ" עבדתי בגן ירק ונרתמתי לפעילות בהוראה, בעיקר בנושא היהדות. כל כוונותיי ומטרותיי היו לעזוב את אדמת פולין ולעלות לא"י.

באביב 1945 החלה הבריחה לא"י. עברנו מקומות רבים במסווה של פליטים יווניים. עברנו את צ'כוסלובקיה, הונגריה, אוסטריה והגענו לאיטליה. חיפוש נתיבי הבריחה נעשה בעיקר על ידי פרטיזנים לשעבר, והקשר בין נקודות הבריחה נעשה על ידי בלדרים שהיו מצוידים בתעודות מזויפות של הצלב האדום הבין לאומי. כשהגענו לרגיו אמילייה, קיבל אותנו אשר מיטלמן, שהיה חבר קיבוץ גשר. הוא תיאר את מקום ההכשרה שנקראה "המורד". הוא ציין את התנאים הקשים שהיו שם ובסיום דבריו אמר אשר: "לא חשוב במה נקבל אתכם, אלא איך". אשר הוסיף וסיפר על חיי היומיום בא"י ובמיוחד בקיבוץ גשר.

בשישה בינואר 1946 לפנות ערב, הגיעו לחצר
ההכשרה חמש משאיות צבאיות מכוסות בבד
אברזין. עלינו עליהן והסתירו אותנו מאחורי
הבד. נאסר עלינו לדבר או להציץ החוצה.
השיירה מנתה שלושים ושש משאיות, ובהן
הובלו תשע מאות איש מההכשרות שבצפון
איטליה לעבר הנמל.

לאחר כמה שעות של נסיעה, ירדנו מהמשאיות
ולהפתעתנו הבחנו שבמקום להגיע לנמל הגענו
בחזרה להכשרה. התברר לנו שכמעט התגלינו
על ידי המשטרה הצבאית הבריטית, ולכן
נאלצו הנהגים לחזור על עקבותיהם.
למחרת יצאנו שוב, ולשמחתנו הפעם הצלחנו
להגיע לנמל בשלום.

בתשעה בינואר 1946, הפלגנו באנייה "אנציו"
סירניי (רודינה לשעבר), האנייה נקראה על
שמו של אנציו סירני שצנח במסגרת הצבא
הבריטי בצפון איטליה נשבה והוצא להורג
במחנה דאכאו.

הותנאים באנייה היו קשים ביותר, האנייה
הוכשרה לקלוט עד 400 מעפילים ובפועל הועלו
עליה כ-900 איש.

בשבעה עשר לינואר 1946 זיהה אותנו מטוס
סיור בריטי, ובעקבותיו הופיעה משחתת
בריטית. הם ביקשו לראות את המסמכים, אך
רב החובל כבר קודם לכן זרק אותם לים,
וביניהם גם את המזוודה עם התמונות שלנו
שהפקדנו למשמרת עוד בהיותנו באיטליה.
זו הייתה עבורנו פרידה כואבת משרידי העבר.
קיבלנו הוראה להפליג לנמל חיפה ושם הוקפנו
במאות אנשי צבא ומשטרה בריטיים.
כשהאנייה עגנה, עלו כל המעפילים לסיפון
וחלטנו לשיר את ההמנון, את "התקווה".
השוטרים הבריטיים נעמדו דום והצדיעו.
מנמל חיפה לקחה אותנו שיירה של
אוטובוסים למחנה עתלית. אני זוכרת שבדרך
שרנו וקילפנו תפוזים שקיבלנו כשי מעובדי
הנמל.

בעשרים ושמונה לינואר 1946, בזמן שהותנו בעתלית, הוקצבו עוד 1,500 סרטיפיקטים על ידי ממשלת המנדט.

אנחנו היינו הראשונים שנהנו מהמכסה החדשה וכל אחד מאיתנו קיבל תעודת עולה. מעתלית הגענו בשני אוטובוסים לקבוצת גשר. התקבלנו בברכה, בחום ובשלט ענק, בו היה כתוב "ושבו בנים אל גבולם". לכולנו מצאו החברים קורת גג ורק מאוחר יותר נודע לנו שמשפחות אחדות ויתרו למעננו על מגוריהם. בחברה הקיבוצית קיוונו למצוא מקצת ממה שאבד לנו - בית, משפחה, השתייכות, שותפות ותמיכה.

בהדרגה נוצרו בינינו יחסי קירבה שנבעו מחיי השיתוף.

ביולי 1946 היה הפוגרום בקלצה (שנה לאחר סיום המלחמה) ושוב, עלילת דם מובילה לפוגרום נוראי. בת דודתי, רחל זנדר, נשלחה להכשרה בקלצה בעקבותיו של אחי יצחק. רחל נקלעה לפוגרום, ויחד עם 45 יהודים הועלו לקומה השלישית שבבית הקהילה היהודית במרכז העיר. הם הושלכו מהגג ושם מצאו את מותם. בעקבות אירוע זה, החליטו המוסדות בא"י לזרז את איסוף הפזורה. כשנה אחר כך אחי, יצחק, הודות למשפחה המיוחסת של אשתו, קיבל סרטיפיקט, נסע לצרפת ועלה ארצה עם אשתו לאה באנייה "פרובידנס" באפריל 1947. לימים, נולדו להם שלושה ילדים: חיה, משה ושרה.

בגשר הכרתי את עזריאל, בנם של משה והינדה אוסטשצ'גא. עזריאל נולד בוורשה שבפולין בשנת 1920. בשנת 1924, עלו ארצה סבו וסבתו מנחם וגולדה, תוריו וכל אחיו של משה: ברוך, טובה, בלה, מרדכי ודוד. בשנת 1935 העלה משה את הוריה של הינדה ארצה - אברהם ודבורה לבית מיורק. הודות לו, ניצלה משפחתה מאימת השואה. האח ברוך ואשתו חזרו לפולין בשנת 1939 ונספו בשואה.

לעזריאל היו שני אחים : אריה ומלאכי ואחות טובה, זיכרונם לברכה.

עם עלייתם לא"י בשנת 1924, התיישבה המשפחה ב"שייח' אברייק". כעבור שנה הם היו ממקימי הישוב "כפר חסידים". שם חיו כארבע שנים ובשנת 1929 עברו להתגורר בחיפה.

משה, אביו של עזריאל, עבד כסוחר בקר וכקצב בשוק תלפיות בחיפה, והוא גם שימש כגבאי של בית המדרש הגדול שברחוב הרצל. עזריאל התחנך בבית מסורתי ולמד בחיפה עד גיל 18. עם גמר לימודיו הצטרף להכשרה של "הנוער העובד" בעין חרוד ושנה לאחר מכן, בקיץ 1939, הצטרף לקבוצת גשר.

ביוני 1946, כארבעה חודשים לאחר בואי לגשר, נישאנו. עזריאל עבד כרועה צאן ועסק רבות בהברחת עולים ארצה מעיראק וסוריה. בפסח, בשנת 1947, נולדה בתנו הבכורה שרה. שנה לאחר מכן הייתה הכרזת המדינה ומלחמת העצמאות, שהרסה את גשר. אנחנו יוצאים ברגל אל עמק הירדן ומשם ל"גלות" בחיפה. בחיפה עבדתי באחזקת בית, תפירה ותיקון בגדים.

באותה תקופה שהה עזריאל עם הצאן בעכו, ובשנת 1949 הצטרף לבוני גשר החדשה.

בפברואר 1950 חזרנו אל גשר החדשה. עזריאל עסק במלאכות שונות : הדריך בני נוער, היה חשמלאי ומאקמימי ענף המדגה בגשר. אני עבדתי כמטפלת בבתי ילדים ובמתפרה.

ביולי 1950 נולד אברהם, ביולי 1954 נולדה
חגית, ובאוגוסט 1957 נולד זאב. עזריאל נפטר
בכ"א בטבת, שנת 1979.
התברכנו בשמונה נכדים: עידית, סמדר, הללי,
שירה, עטר, מרב, ניצן ואריאל.
יש לי גם נינה ששמה ליה, בתם של תמיר
ועידית כץ.